

Péntek Imre

Portré „napszentületkor”

Utassy József Kossuth-díja alkalmából

Napszentület. Ez a szép, régi magyar szó jut eszembe néha, amikor alkonyattájt Rédcics felé autózom, Horváth Zsókéékhoz, hogy meglátogassam Utassy Dzsó barátomat és pályatársamat. (Egyébként a szó egyik versének címéből való.) Annyi minden összeköt bennünket, a mögénk folyt (zsúfolódott) évtizedek, az első találkozásuktól a bölcsész kar Pesti Barnabás utcai menzáján (ahol Győri Zsiga „hanyagul a tarhonyába nyúlt”), a Fácános laktanyaszerű hálólhelyein, a Várna utcai kollégiumon, a Hungária kávéházbeli időzéseken át, az első publikációktól, kötetektől – a „beérkezésig” a nagy, szent, áhitott irodalmi életbe. Jobb oldalt a szokásos bíbortűzű színjáték, az Alpokalja derengő magaslatai, emlékeztetőül, hogy a „Nap és hold őrsváltása jött el”. Dzsó barátom is keletről indult, Bükk-szenterzsébetről, hogy hosszadalmas budapesti kitérő után, Nyugat felé tartva, felesége gondoskodása révén, Rédcicsen leljen menedéket, ott-hon, biztonságot. És gyógyulást. 2004 óta van ez így, nem könnyű időszak után. Amikor az írás helyett a betegséggel való viaskodás kötötte le energiáit.

Találkozásaink fő beszédtemája az irodalmi élet körül forog. S természetesen szó esik a „Kilencekről” is, ki mit csinál, ki merre jár, mit ír, mit olvashattunk tőle. Van egy verse a kilencvenes évekből, „*Hogy érzed magad, Dzsó?*” címmel, melyben késői, resignált számvetést készít az életéről, de még a nagy válság, a leterítő kór és az idegösszeroppanás előtt. Ha mostanában tennék fel hasonló kérdést, sokkal keserűbb és kegyetlenebb válasz érkezne. Megtűzdelve a budapesti műtét élményével, a mosdói és bázakerettyei otthonok mélységeinek megtapasztalásával. (De nem teszem fel.) Mégis, a gyógyulás és a lelkierő legszebb emberi (és lírai) dokumentuma az a versciklus, ami legutóbbi kötetében, a *Farkasordító*-ban jelent meg, az *Ének bázakerettye betegeiről*. Humora és önmagát sem kímélő iróniája nélkül aligha lehetne kibírni, ami neki osztályrészül jutott...

Egyik újabb versében írja:

„Betegség a hírnév,
rossz kór! Ágynak döntött.

Csakazértis írnék!

Elhíresült sorsom
vigye el az ördög!”

/Elhíresült sorsom/

Igen, néha felrémlik: lehetett-e volna másként? Ez az „elhíresült” sors vehetett-e más irányt? Hiszen a kezdet – minden nehézsége ellenére - ígéretesnek és biztatónak látszott. Utassy elementáris tehetségét indulásától fogva elismerték a korabeli szerkesztők, s első kötete, a *Tűzem, lobogóm* előbb látott napvilágot, mint a Kilencek antológiája – amelyben egyik meghatározó személyiség, a legkiforrottabb szerző -, az *Elérhetetlen föld*. Versei sorra jelentek meg a Kortársban és az Új Írásban, a két vezető folyóiratban. A hatvanas évek végének reformszellői megújulást ígértek, s az új, toleránsabb, kritikusabb társadalmi és szellemi légkör számos nyomát megtapasztalhattuk. Utassy Dzsó kis, farzsebbe való kötete nem egy olvasóval, főként a fiatalokkal, hitette el a változás, a megújulás lehetőségét. Mert mi volt ebben a lényeg? A „megvalósult” szocializmust – ahogy mások is tették, más téren – szembesítette saját eszményeivel. S ez a vizsga bizony nem egy költeményében kemény számonkérésé vált. De túl ezen: a szemtelen, üde hangvétel, a túláradó érzelmi telítettség, a poétikai felkészültség mind-mind hozzájárult ahhoz, hogy Utassy népszerű és ismert költővé váljék. S akkor még nem beszéltünk szerelmes verseinek bűbajos, érzéki incselkedéseiről. Mégis, a *Zúg március* a legnagyobb kihívást jelentő kesztyű, amit a hatalom akkori birtoklóinak arcába dobtak, benne a vérlázító sorok:

„Talpra, Petőfi! Sírodat rázom:
szólj még egyszer a szabadságról!”

Még egyszer? Hát nincs itt szabadság? Lehet, hogy ezzel vette kezdetét a konfliktusok sora. Ezzel a „bűnbesséssel”. Ezért volt – a reformok, majd 68’ bukása, a visszarendeződés következményeként, a hetvenes évek elejétől – a késleltetés, a lektori (cenzori) akadékoskodás, a mellőzés. Utassy nem tudott (akart) idomulni a fennálló keretekhez, amelyek keményebbnek bizonyultak, mint gondolta. S jöttek az elmarasztaló kritikák, a fanyalgások, szakmai denunciaciók. Az a majd tíz éves kihagyás, amivel második kötete, a *Csillagok árvája* megjelent, csak ennek az elmarasztalásnak számlájára írható. Egyet lehet érteni Gróh Gáspár értékelésével, amit a *Júdás idő* kapcsán írt Utassy verseiről: „Ami azonban bizonyos: ő nemzedékének leglíraibb, legköltőibb költője. A legmegragadóbb (...) költészetének elsődlegessége, természetes szubjektivitása, lobbanásra, ellágyulásra, kamaszos csúfolódásra, finom iróniára egyaránt kész temperamentuma.” Költészetének „egyik meghatározó vonása, éltetője a személyesség, a verseket hitelesítő folyamatos belső felajzottság, az elemi tények végletes feszültségű, intenzitású átélése, nem ismer kompromisszumot.” (Kétségtelen, 1978-ban megkapta a József Attila-díjat. Nem lehetett nem megkapnia.) S a nyolcvanas, később a kilencvenes évek némileg kárpótolták az elszenvedett (aczéli) sérelmekért, s a rendszerváltás után olyan, szakmailag kikezdetlen személyiségek, irodalmárok álltak mellé, mint Domokos Mátyás és Réz Pál. Az „ifjúság sólyommadara” kétségtelenül elszállt... Az életmű viszont szépen gyarapodott, kisugárzása egyre nőtt. S ehhez kellett a pokoljárás „kiterője” is. (Az ismétlések azonban elmaradhattak volna.)

Március 15-e előtt hallottuk: Utassy József ismét a Kossuth-díj jelöltjei között van. (Bizakodtunk, ezúttal nem húzza ki senki, mint már előfordult.) Aztán a tv-ben láthattuk az átvételt, a sajtó is közzétette a díjazottak hivatalos listáját. Valóban és visszavonhatatlanul: a *Tűzem, lobogóm*, a *Zúg március* költője – Kossuth-díjas. Megosztott világunkban – azt hiszem – ezt az elismerést szokatlan egység, konszenzus övezte. Sokan, nagyon sokan, barátai, pályatársai, szakmabeliek – régi és új olvasói – maradéktalanul, szívből örültünk a magas állami kitüntetésnek. Valami végleg a helyére került...

„Sietni én sosem siettem.
Gondoltam, megvárnak a dolgok.
Hiába volt sorsom kietlen:
boldog voltam, boldog és boldog.”

Ezt olvashatjuk a *Mindenek ellenére* című versében. Neki lett igaz. A sorsnak, pályának megvan a maga belső ritmusa. Kár ezt siettetni.

A következő hét elején ismét Rédcics felé robogunk, hogy gratuláljunk a díjhoz. A régi családi (Horváth) házban szépen kialakított manzárd, dolgozószobával, könyvespolcokkal, íróasztallal (rajta félkész kéziratok, vázlatok, sorok!) ma Utassyék „birodalma”: Zsókával együtt itt fogad – ahogy néha viccelődünk – a „rédcicsi remete”. A baráti csevegés, az utazás és a parlamenti események felidézése után előkerül a tokba zárt díj is. Kellő áhítattal szemügyre vesszük, meg is fogdossuk. A hengeres üregben van az adományozó okirat, az indoklás, ezt is átböngésszük. („A magyar költészet nyelvének formai megújításáért, életművéért.”) Aztán pezsgőt bontunk, koccintunk a díjazott egészségére. Kivételes, bensőséges (házi) ünnepség részesei lehetünk. A közhelyeken, tréfálkozásokon is átüt a meghatottság. A díj híre nem csak országosan, itt, helyben is komoly visszhangot keltett. A dicsőségből a községre is háramlott valami. A polgármester szerint biztosan. S bizonyára a szülőfalu, Bükkszenterzsébet sem marad ki a köszöntők közül.

Úgy adódik, hogy „napszentületkor” távozzunk. A „vén vacsoracsillag” is feljött már, hogy a költő tollát vigyázza. Várjuk a további verseket „a remény őrtüze mellől”. Ő is tudja: ide köti a szó. S ez bizony nem szűnő munka és iszonyú felelősség. Hátha ezúttal az is megadatik, ami sokszor hiányzott: az idő kegyelme.